

DE ROUWKAS VAN GEERTRUYD JOHANNA COENEN

Op 22 november 1767 overleed Geertruyd Johanna Coenen op de leeftijd van 75 jaar. Zij was sinds 4 november 1755 getrouwd geweest met Joachim Bouricius en woonde in Utrecht aan de Kromme Nieuwegragt bij de Maertensdam.

Zij overleed kinderloos en werd begraven in de Janskerk. Zij stamde uit een memorabel geslacht¹⁾. In de begraafboeken wordt reeds melding gemaakt van een Pieter Coenen die in 1586 overleed; hij was hoveling van Prins Willem van Oranje. Zijn zoon, mr. Pieter Coenen, was secretaris van Maurits en van Frederik Hendrik. Diens zoon heette Johannes, waarna in de volgende generatie weer een mr. Pieter optreedt, de vader van onze Geertruyd²⁾.

Joachim Bouricius, haar man, liet voor haar nagedachtenis een z.g. rouwkas maken, een wapenbord met de wapens van de geslachten van de familie³⁾ (foto). Het bord vermeldt de overlijdensdatum; het is aan de onderkant versierd met de afbeelding van een zandloper met aan weerszijden een vleugel, van een vogel en van een vleermuis, symboliek van de dag en nacht voortgaande tijd. Het hoofdwapen, in het midden, is ovaal en duidt erop dat het een dame betreft. Het is een alliantie wapen, samengesteld uit dat van de familie Coenen en dat van haar man Bouricius. Het wapen van de familie Coenen is in rood met een zilveren molenijzer, dat van het geslacht Bouricius in blauw met zilveren jachthoorn.

Het was ten tijde van de Republiek een veel voorkomend gebruik rouwborden of rouwkassen te laten maken. Rouwborden, kleiner dan rouwkassen en ruitvormig, werden voor de begrafenisstoet uit de kerk binnengedragen. Zij werden, evenals de rouwkassen, opgehangen en versierden de kerk, zoals dat ook het geval was met de z.g. kerkversierselen. Dit waren houten borden met teksten van de Tien Geboden of Artikelen van de Geloofsbelijdenis.

Er zullen weinig Nederlanders zijn voor wie het begrip „beeldenstorm“ geen bepaalde associaties oproept. De „roomse afgodendienst“ moest worden aangepakt. Inderdaad is in het laatste kwart van de 16e eeuw in vele kerken op min of meer hardhandige wijze huisgehouden. Verwijderd werden beelden van heiligen en beelden waarvan de voorstelling in verband stond met God, Christus of de Heilige Geest.

Het eigendom van de kerkgebouwen ging over naar stad of heerlijkheid; zij bepaalden wat er in die kerken ging gebeuren, hetgeen dikwijls in strijd was met wat de kerkeraden voorstonden. Wilden deze de orgels verwijderen (in de geest van Calvijn), de overheden dachten aan orgelconcerten. Zij wilden de kerken zeker niet alleen voor de eredienst beschikbaar stellen. Eerst tegen de helft van de 17e eeuw begon men de gemeentezang wederom door orgelspel te ondersteunen.

Zo bleef men begraven in de kerken. Vele grafmonumenten ter nagedachtenis van „grote Nederlanders“ werden opgericht (b.v. het grafmonument van luitenant admiraal Willem van Gendt in de Domkerk). Eerst in de tijd van Napoleon kwam hieraan een einde. De kerken werden met rouwborden volgehagen. In de Utrechtse Buurkerk hingen in 1759 583 borden. In 1795 kwam er een radicaal einde aan deze ontwikkeling toen Franse troepen ons land bezetten en de roep om „vrijheid, gelijkheid en broederschap“ weerklonk. De representanten van het voormalig gewest Utrecht besloten in hun vergadering van 3 februari 1795 dat „volgens het Fransche systema“ en uit hoofde van gelijkheid alle onderscheidingstekens moesten verdwijnen uit de kerken der hervormde godsdienst⁴⁾. En zo verdwenen rouwborden en rouwkassen, de wapenschilden en herenbanken en grafstenen. Dit alles leidde hier en daar tot wilde tafereelen, zoals in de Domkerk te Utrecht waar „een woeste hoop de overhand“ kreeg. De borden „wierden van boven nedergeworpen, aan spaanders gehakt en voor brandhout aan het gemeen ten prooy gelaten“. Reeds een dag later, op 4 februari, verklaarden de overheden „met aandoening“ van de onvoor-

zichtigheid te hebben gehoord. Er werd bepaald dat de borden door de nabestaanden van de overledenen moesten worden weggehaald. Een daad overigens waar wel enige moed voor nodig was vanwege de gespannen toestand. Het merendeel van de borden bleef dan ook in de kerken. Daarna werd bevolen de nog staande oude wapenborden naar „het deezer Stadskinderhuys te doen transporteren en aldaar te laten aan stuk slaan en verband" (noot 4).

In het algemeen kan van de rouwborden worden gezegd dat de kunstenaarvervaardigers van de borden niet altijd even nauwkeurig waren bij het overnemen van de wapens, hier en daar vrij interpreterden en dat zij ze bij restauraties soms overschilderden in andere dan de originele kleuren.

Geschilderde wapen kwamen veel voor zoals op portretten, koetsen en zelfs op avondmaalsgerei. Maar het kopiëren was lang niet altijd nauwkeurig.

Ook met onze rouwkas is dit het geval. De onderschriften van de wapens kloppen niet: zo komt de naam Ormea voor onder twee wapens terwijl onder het laagst geplaatste van deze twee wapens de naam V. d. Beecke hoort.

Verder komt een aantal kleuren niet overeen met de officieel vermelde kleuren⁹⁾.

In ieder geval is in de Janskerk de grafsteen van Geertruyd verdwenen en werd ook de rouwkas meegenomen. Deze laatste kwam tenslotte in handen van de antiquair van wie het Rijksmuseum Het Catharijneconvent het in 1975 heeft gekocht.

Vanaf de opening van het museum in 1979 heeft de rouwkas gehangen in de z.g. Maagdenhuiszaal. Een sieraad, herinnerend aan de tijd van de Republiek en het Calvinistische kerkinterieur.

Spoorlaan 35

J. L. Flipse

Bilthoven

Noten

1. Met dank voor de gegevens versterkt door Jhr. A. S. J. W. Coenen van den Oosterhoff te Zandvoort.
2. Gegevens afkomstig uit de begraafboeken nrs. 131, 136 en 137, de trouwboeken nrs. 98 en 103 van het Gemeentelijk archief Utrecht.
3. Documentatie Rijksmuseum Het Catharijneconvent Utrecht. De zestien wapens zijn die van de zestien betovergrootouders van mevrouw Bouricius-Coenen. Links die van vaderszijde en rechts die van moederszijde. De grootouders zijn: Mr. Johan Coenen, Maria de Veer, Francois Ormea en Paulina Wilhelmina Maa-s. De overgrootouders zijn: Mr. Pieter Coenen, Hester van Sijpesteyn, mr. Quirijn de Veer, Cornelia van den Corput, Abraham Ormea, Catharina van der Beecke, Paulus Maas, Agneta Geuls. De betovergrootouders zijn: Pieter Coenen, Geertruid Snels, mr. Johan van Sijpesteyn, Catharina van Nijenrode, Albert de Veer, Simonetta Schaack, Johan van den Corput, Maria Buysen, Bernardina Ormea, Lucretia Fontein. De overigen kwartieren waren niet te achterhalen.
4. Zie het artikel van de heer A. Graafhuis in het maandblad Oud-Utrecht 1960.
5. Met dank voor de gegevens verstrekt door de heer A. C. A. van Soest te Haarlem.

SINTERKLAASVERKOOP

Ook dit jaar wordt er bij de Gemeentelijke Archiefdienst een Sinterklaasverkoop georganiseerd en wel op **donderdag 1 december a.s. van 19.00-20.30 uur**. Foto's van de Gemeentelijke Fotodienst, fotografische reproducties van materiaal uit de Topografisch-Historische Atlas, alsmede publicaties van de Gemeentelijke Archiefdienst, de Vereniging Oud-Utrecht, de STABU, de Utrechtse Kastelenstichting en de Stichting M'75 zullen tegen sterk gereduceerde prijs te koop worden aangeboden.

Het adres van de Gemeentelijke Archiefdienst is: Alex. Numankade 199, Utrecht (tel. 030-73 66 11).

maandblad oud-utrecht

61e jaargang nr. 11 - november 1988

Vereniging Oud-Utrecht

Voorzitter:

H. H. W. Kernkamp, Prins Hendriklaan 77
3583 EG Utrecht, tel. 03465-7 09 40 (privé)

Secretaris:

A. Pietersma (a.i.)
Alex. Numankade 199
3572 KW Utrecht
tel. (030) 73 66 64

Penningmeester:

H. J. Jurriëns, Cicerolaan 10
3584 AK Utrecht, girorekening 575520

Contributie: f 42,-

C.J.P.-houders: f 25,-; 65+ f 36,-.

Ledenadministratie:

Mw. C. de Leeuw
Sophialaan 1, 3542 AR Utrecht
tel. (03465) 7 09 40 (privé)

Excursiecommissie:

Mw. M. Dolfin
Harz 92, 3524 DC Utrecht
tel. (030) 89 06 13.

Redactie:

J. W. G. Haverkamp, E. M. Kylstra, G. J. Röhrner, A. H. M. van Schaik.

Redactie-adres:

Alex. Numankade 199
3572 KW Utrecht, tel. (030) 73 66 54
I.S.S.N.: 0030-6738